

ФОРМУВАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

FORMATION OF MULTI-LEVEL PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE FUTURE PSYCHOLOGIST AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Стаття присвячена проблемі формування педагогічної компетентності майбутнього психолога. Виявлено, що педагогічна підготовка психолога є явно недостатньою. Якщо у професійній підготовці педагога психологічна складова займає важливе місце, то педагогічна підготовка майбутнього психолога є явно недостатньою. У переліку компетентностей та програмних результатах навчання ніде не фігурують педагогічні знання та уміння. Показано, що при різноманітних спеціалізаціях психолога, їхня педагогічна підготовка має бути різною як за обсягом, так і за змістом. Обґрунтовано поділ педагогічної компетентності майбутніх психологів на рівні з позицій вимог і потреб педагогічної компетентності. Перший рівень стосується психологів, які працюють, умовно кажучи, у віддалених умовах від навчального процесу, в індивідуальних кабінетах, сімейні психологи тощо. Фахівці цього рівня безпосередньо не пов'язані з навчанням та викладанням, однак, всі вони працюють з людьми. І психолог повинен вміти поступати з цією людиною на засадах педагогіки дорослих. Окрім суто фахової допомоги, психолог повинен вміти толерантно, передати свої поради, тактовно пояснити клієнтові ситуацію і допомогти йому, власне, базуючись на засадах педагогічних. Другий рівень включає фахівців, які посередньо пов'язані з навчальним процесом: шкільні психологи, психологи, які працюють в структурі закладів вищої освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації тощо. Тут знання з педагогіки повинні бути значно розширені тому, що розуміння освітніх процесів і знання основ педагогіки, вже складає серйозну компоненту в загальній професійній діяльності. Третій рівень охоплює психологів, які безпосередньо задіяні в навчальний процес. В першу чергу – це викладачі психологічних дисциплін, педагогічна компетентність яких повинна бути значно вища. Зроблено висновок, що доцільно включити у загальні компетентності майбутнього психолога також педагогічну компетентність, яка містить знання, уміння та навички з дидактики, теорії навчання, з теорії виховання, а також, теорії управління навчальним закладом.

Ключові слова: формування, майбутній психолог, загальні компетентності, спеціальні компетентності, педагогічна компетентність, багаторівнева педагогічна компетентність, педагогічна проблема.

The article is devoted to the problem of forming the pedagogical competence of the future psychologist. It was found that the pedagogical training of psychologists is clearly insufficient. If the psychological component occupies an important place in the professional training of a teacher, then the pedagogical training of a future psychologist is clearly insufficient. Pedagogical knowledge and skills do not appear anywhere in the list of competencies and program learning outcomes. It is shown that with various specializations of a psychologist, their pedagogical training should be different both in terms of volume and content. The division of pedagogical competence of future psychologists on the level of requirements and needs of pedagogical competence is substantiated. The first level concerns psychologists who work, relatively speaking, in remote conditions from the educational process, in individual offices, family psychologists, etc. Specialists at this level are not directly related to learning and teaching, however, they all work with people. and the psychologist must be able to deal with this person on the basis of adult pedagogy. In addition to purely professional help, the psychologist must be able to tolerate, convey his advice, tactfully explain the situation to the client and help him, actually, based on pedagogical principles. The second level includes specialists who are indirectly related to the educational process: school psychologists, psychologists who work in the structure of institutions of higher education, retraining and advanced training, etc. Here, the knowledge of pedagogy should be significantly expanded because the understanding of educational processes and knowledge of the basics of pedagogy is already a serious component in general professional activity. The third level includes psychologists who are directly involved in the educational process. First of all, these are teachers of psychological disciplines, whose pedagogical competence should be much higher. It was concluded that it is expedient to include in the general competences of the future psychologist pedagogical competence, which includes knowledge, skills and abilities in didactics, learning theory, education theory, as well as the theory of educational institution management.

Key words: formation, future psychologist, general competences, special competences, pedagogical competence, multi-level pedagogical competence, pedagogical problem.

УДК 37.091.4

УДК 376.5:376.334.015.3-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.22>

Дячик Н.Ю.,

аспірант кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Професійна підготовка майбутніх психологів у більшості закладів вищої освіти передбачає у циклі загальних дисциплін навчальний курс «Педагогіка». Однак, ці курси невеликі за обсягом, а зміст їх надто загальний. В деяких освітньо- професійних програмах викладають курси педагогічної психології, однак, вони,

як правило, призначені для майбутніх викладачів педагогіки. Загалом, якщо психологічній підготовці педагога приділяється достатньо велика увага, то педагогічна підготовка майбутнього психолога, своєю чергою, є явно недостатньою. Очевидно, на це існують як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Вважається, що педагог повинен володіти загальними психологічними знаннями для роботи з учнями чи студентами. Ця теза не підлягає

сумніву і тому такі курси, як «Педагогічна психологія» займають доволі значне місце у підготовці фахівців педагогічних спеціальностей.

Якщо ж звернемося до підготовки майбутнього психолога, то бачимо, що його педагогічна підготовка передбачена лише для магістрів, майбутніх викладачів психології. Окрім того, в освітньо-професійних програмах і в переліку загальних та спеціальних компетентностей бакалаврів психології, а також у програмних результатах навчання не передбачено володіння педагогічними знаннями та уміннями (єдина загальна компетенція, яка містить термін «педагогічний», стосується роботи в команді).

Тому проблема формування педагогічної компетентності майбутнього психолога є актуальною, а теоретичне обґрунтування доцільності її структурування та рівневості вимагає спеціального наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування професійних компетентностей у психолога, як вважає Т. Григоренко, передбачає «побудову наскрізної програми професійної компетентності психолога, яка направлена на формування у сучасного психолога професійних психолого-педагогічних знань, фахового планування його сучасними психолого-педагогічними, діагностичними, корекційними, реабілітаційними технологіями тощо» [1, с. 5].

Л. Кондрацька та І. Толмачова, досліджуючи формування педагогічної компетентності у майбутніх магістрів психології, вважають, що це «багатофакторний процес, що передбачає реалізацію потенціалу всіх освітніх компонент освітньої програми. Для вирішення даного завдання особливого значення набуває освітня компонента «Психологія та педагогіка у сфері вищої освіти». Отже, можна констатувати доцільність та ефективність реалізації впроваджених психолого-педагогічних аспектів формування педагогічної компетентності у майбутніх магістрів психології [3, с. 62]. У цій та інших наукових розробках про педагогічну компетентність майбутнього психолога йдеться лише у зв'язку з його педагогічною, а не суто професійною, діяльністю.

Більш ґрунтовний аналіз формування педагогічної компетентності майбутнього психолога провела Н. Нагорна, яка вважає, що «підготовка майбутніх психологів до професійної діяльності передбачає формування педагогічної компетентності в галузі вивчення індивідуальності і соціальної природи людини, особливостей соціальних груп та індивідів у конкретних обставинах суспільного життя; засвоєння методів впливів, виявлення їхніх можливостей у міжособистісному спілкуванні; надання безпосередньої допомоги конкретній людині чи групі людей у розв'язанні їхніх проблем» [7, с. 90].

Авторка акцентує, що «під час формування педагогічної компетентності майбутніх психологів необхідно під час викладання базових курсів у бакалавраті («Педагогіка», «Педагогічна психологія», «Методика викладання психології») та магістратурі («Педагогіка і психологія вищої школи», «Методика викладання психології у вищій школі») майбутні психологи повинні бути постійно включені в ситуації професійно-педагогічно орієнтованої розумової діяльності, що спрямовують їх як практичних психологів у сфері освіти та викладачів психології» [7, с.91]. однак, в низці закладів вищої освіти на рівні бакалаврату педагогічна підготовка обмежується загальним курсом педагогіки і не включається у загальні і спеціальні компетентності.

Досвід структури професійної компетентності майбутнього психолога досліджувала І. Левинська [5]. Ця проблема частково розглядалась у контексті глобалізаційного розвитку [4], інтегрування ключових компетентностей у зміст освіти [6]. Методологічні підходи щодо формування у майбутніх психологів компетентності висвітлені у роботі В. Пащенко [8], проблема інтеграції ключових компетентностей у працях О. Приходько [9], І. Чейпеш [10], Т. Засєкіної та М. Тишковець [2] та ін.

Водночас, проблема формування багаторівневої педагогічної компетентності майбутнього психолога вимагає окремого дослідження, що зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування доцільності формування багаторівневої педагогічної компетентності майбутнього психолога.

Виклад основного матеріалу. Головною інновацією вітчизняної психологічної освіти є її орієнтація на затвердження особистісного змісту навчання кожного учасника освітнього процесу. У сфері сучасної психологічної освіти розвивається культуротворча функція, відкритість до інновацій, зв'язки зі змінним соціумом, з глобальними проблемами освіти тощо.

Формування готовності майбутніх психологів до генерації нової інформації може здійснюватися лише з урахуванням їх ґрунтовної фундаментальної підготовки. Освіта як галузь соціальна, повинна випереджати у розвитку інші форми людської діяльності. Винятком є лише наука, насамперед фундаментальна, яка завжди була і буде головним джерелом розвитку освітнього та творчого потенціалу. Вузкий галузевий підхід та емпіричний шлях вирішення назрілих проблем не забезпечує розвитку якості вищої освіти відповідно до сучасних вимог наукомісткого виробництва та економіки знань.

Підвищення ефективності психологічної освіти вимагає застосування наукового підходу до дослідження закономірностей, які керують складними нелінійними процесами сучасної професійної

діяльності фахівців. Протягом тривалого часу вплив навколишнього середовища на систему професійної підготовки психологів відбувався з істотним запізненням, що приводило психологічну освіту до неминучого відставання від процесів розвитку науки, виробництва та вимог суспільства, що постійно зростають. Це відбувалося переважно шляхом поширення нормативних документів, наукових та навчальних матеріалів, які презентували інформацію, отриману як мінімум декілька років перед тим. Ця інформація закладлася на початку навчального процесу ще на стадії його проектування. Надалі вона практично не коректувалася, оскільки в більшості випадків для цього були потрібні спеціальні погодження з контролюючими органами. Фактично розвиток педагогічного процесу відбувалося у неминучому відриві від реальної динаміки навколишнього життя. Така ситуація сприяла певному відставанню стану психологічної освіти від нагальних проблем сучасності.

Сучасному психологу необхідно мислити різними сценаріями та діяти з урахуванням кількох альтернатив. У тому випадку, коли психологу необхідно самостійно здійснити вибір рішення за сукупністю декількох формально непорівнянних критеріїв (наприклад, корисність, ефективність, нешкідливість тощо), однозначні варіанти рішення є радше рідкісним винятком, ніж правилом. Пріоритети вибору конкретного вирішення професійних проблем, що виникають у умовах, що безперервно змінюються, істотно залежать від системи цінностей фахівця, від рівня його духовності.

Звідси випливає природний висновок, що психолог, як фахівець, який постійно торкається духовного життя особистості (учня, студента, клієнта тощо) повинен мати ґрунтовну підготовку в галузі теорії виховання дорослих, дидактики як теорії навчання та теорії управління. Іншими словами, він повинен володіти педагогічними компетенціями не лише на загальному, але частково і на фаховому рівні.

Звичайно, при широких і різноманітних спеціалізаціях психолога, педагогічна підготовка їх має бути різною як за обсягом, так і за змістом. Тому ми пропонуємо умовний поділ педагогічної компетентності психологів на три рівні. Цей поділ здійснюється з позицій вимог і потреб педагогічної компетентності у професійній діяльності психолога.

Перший рівень стосується психологів, які працюють, умовно кажучи, у віддалених умовах від навчального процесу, в індивідуальних кабінетах, сімейні психологи тощо. Фахівці цього рівня безпосередньо не пов'язані з навчанням та викладанням. Однак, всі вони працюють з людьми. І людьми, які потребують до себе не тільки суто професійно психологічної допомоги. Адже психолог повинен вміти поступати з цією людиною на засадах педагогіки, зокрема, педагогіки дорослих.

Суть цієї думки полягає в тому, що поведінка психолога складається з двох паралельних потоків. Насамперед, це його фахові знання, спроможність вирішити ту психологічну проблему, з якою до нього звертаються. Водночас, існує другий, надзвичайно важливий аспект, якому часто не надають належної уваги. Фахівець-психолог повинен вміти толерантно, передати свої поради, тактовно пояснити клієнтові ситуацію і допомогти йому, власне, базуючись на засадах педагогічних.

Другий рівень включає фахівців, які посередньо пов'язані з навчальним процесом: шкільні психологи, психологи, які працюють в структурі закладів вищої освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації, а також психологи, які працюють в умовах, де стажуються фахівці тощо. Тут знання з педагогіки повинні бути значно розширені тому, що розуміння освітніх процесів, розуміння основ педагогіки, вже складає доволі серйозну компоненту в загальній професійній діяльності такого психолога.

Третій рівень охоплює психологів, які безпосередньо задіяні в навчальний процес. В першу чергу – це викладачі психологічних дисциплін, підготовка яких (педагогічна) повинна бути ще на порядки вища, ніж у попередніх двох групах. Таким чином, бачимо, що для всіх варіантів і спеціалізацій майбутніх психологів, педагогічна підготовка їх є дуже важлива.

Тому вважаємо, що доцільно включити у загальні компетентності також педагогічну підготовку, відповідно сформулювавши це положення так, щоб педагогічна компетентність, яка містить знання, уміння та навички з дидактики, теорії навчання, з теорії виховання, а також, теорії управління навчальним закладом.

Висновки. Педагогічна підготовка майбутнього психолога на сучасному етапі практично не враховує педагогічні атрибути його професійної діяльності, а у переліку компетентностей та програмних результатах навчання ніде не фігурують педагогічні знання та уміння. Очевидно, що для різних спеціальностей у галузі психології, педагогічна підготовка має бути різною як за обсягом, так і за змістом. Нами обґрунтовано поділ педагогічної компетентності майбутніх психологів на рівні з позицій вимог і потреб їх спеціалізації. Перший рівень стосується психологів, які працюють у віддалених від навчального процесу умовах, такі як сімейні психологи тощо. Фахівці цього рівня безпосередньо не пов'язані з навчанням та викладанням, однак, всі вони працюють з людьми і психолог повинен вміти поступати з клієнтом на засадах педагогіки дорослих. Окрім суто фахової допомоги, психолог повинен вміти толерантно, передати свої поради, пояснити клієнтові ситуацію і допомогти йому, базуючись на запасі своїх педагогічних, а не лише професійних, знань. Другий рівень включає фахівців, які посередньо пов'язані

з навчальним процесом: шкільні психологи, психологи, які працюють в структурі закладів вищої освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації тощо. В цих умовах знання з педагогіки повинні бути значно розширені тому, що розуміння освітніх процесів і знання основ педагогіки складає важливу компоненту в загальній професійній діяльності. Третій рівень педагогічної компетентності майбутніх психологів охоплює тих осіб, які безпосередньо задіяні в навчальному процесі, першочергово – викладачів психологічних дисциплін, педагогічна компетентність яких повинна бути значно вищою, ніж у фахівців інших галузей психологічної діяльності. Таким чином, доцільно включити у загальні компетентності майбутнього психолога педагогічну компетентність, яка містить декілька рівнів, залежно від спеціалізації фахівця у галузі психологічної діяльності.

До подальших напрямів дослідження відносимо обґрунтування провідних методологічних підходів до формування багаторівневої педагогічної компетентності майбутнього психолога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Григоренко Т. *Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання* : дис. доктора філософії: 016 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2021. 237 с.
2. Засєкіна Т. М., Тишковець М. Д. Інтеграція як передумова формування компетентності у галузі природничих наук, техніки й технологій. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Глухів, 10–11 жовтня 2019 р. Суми : Віниченко МД, 2019. С. 103–105.
3. Кондрацька Л. В., Толмачова І. М. Формування педагогічної компетентності у майбутніх магістрів психології. *Імідж сучасного педагога*. 2021. Вип. 4(199). С. 58–63.
4. Куруч А. В. Вища освіта в Україні в контексті глобалізаційного розвитку. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 15 (33). С. 262–269.
5. Левинська І. Б. Структура професійної компетентності майбутнього психолога: теоретичний зарубіжний досвід. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Т. 188. С. 27–32.
6. Малієнко Ю. Б. Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти в ліцеї. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4. С. 91–98.
7. Нагорна Н. В. Інтерактивні технології як засіб формування педагогічної компетентності майбутнього психолога. *Наука і освіта*. 2015. № 6. С. 90–95.
8. Пащенко В. В. Методологічні підходи щодо формування у майбутніх психологів компетентності створення командно-цільової мотивації для нових членів професійної групи. *Наукові записки ЦДУ ім. В. Винниченка*. 2022. Вип. 205. С. 145–150.
9. Приходько О. Ю. Принципи інтеграції ключових компетентностей у концепції нової української школи (на матеріалі мовно-літературної освітньої галузі). *Наукові записки РДГУ*. 2017. Вип. 15(58). С. 19–22.
10. Чейпеш І. В. інтеграція компетентностей в іншомовній освіті сучасних фахівців. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2019. Вип. 1 (9). С. 191–194.